

РОЗДІЛ 6. СТАТИСТИКА

УДК 311.336

СТАТИСТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ

Колеснік Я.В., аспірантка

Національна академія статистики, обліку та аудиту, м. Київ

В статті розглянуто аспекти управління власним капіталом в частині нарощування капіталу та побудовано статистичну структурно-функціональну модель, яка характеризує взаємозв'язки напрямів та джерела формування власного капіталу.

Ключові слова: власний капітал, управління капіталом, джерела формування капіталу, статистична модель.

Від розвитку банківської системи значною мірою залежить поступ економіки країни. Підвищення ролі банківської системи у процесах економічних перетворень є одним із її основних завдань. Ефективність діяльності банківських установ України суттєво залежить від їх рівня капіталізації. Найважливішим показником, що характеризує фінансову стійкість окремого банку і банківської системи взагалі, є банківський капітал.

Банківська система на сучасному етапі характеризується погіршенням результатів діяльності. В таких умовах вирішення проблеми нарощування власного капіталу, що відповідає обсягам і структурі активів та пасивів банку, є одним із найважливіших завдань. Передумовами накопичення банківського капіталу фахівці вважають економічну незалежність господарських суб'єктів, рівноправність форм власності, інтенсифікацію виробництва, стабільність інституціонального середовища бізнесу та якість інформаційних потоків.

Багатофункціональне призначення власного капіталу робить його неоднорідним за складом. Найважливішою часткою власного капіталу банку є статутний капітал. Закон України «Про банки і банківську діяльність» [1] детермінує мінімальний розмір статутного капіталу на момент реєстрації, який залежить від організаційно-правової форми банку. НБУ надано право диференційовано встановлювати мінімальний статутний капітал на момент реєстрації. Водночас у фаховій літературі відмічається, що «...питання удосконалення формування власного капіталу банку та такого його складника, як статутний капітал, належить до найскладніших» [2, с. 115]. У зв'язку з цим набуває актуальності проблема подальшого розвитку методів вдосконалення статистичного дослідження формування власного капіталу.

Окремі аспекти проблеми формування власного капіталу банку та пошуку шляхів удосконалення його статистичного аналізу висвітлено в працях вітчизняних науковців: М. Алексеєнка, А. Головача, В. Герасименка, В. Захожая, В. Коваленка, Л. Примостки, П. Матвієнка та ін.

В економічній літературі наявні різні думки стосовно критеріїв вибору джерел формування та величини обсягів капіталу, необхідного банку для його ефективної діяльності. Деякі вчені вважають, що надто великий або надто малий розмір капіталу може негативно впливати як на ефективність функціонування капіталу, так і на його вартість. Вони стверджують, що головним недоліком занадто великої «автономізації» є те, що кошти залучаються без урахування результативних напрямів їх розміщення [3; 4]. У наукових розробках учених розглядаються проблеми вибору джерел нарощування та структури власного капіталу банків з метою забезпеченості його достатності [5].

Аналіз наукових досліджень свідчить, що наразі недостатньо з'ясованими є питання, які стосуються статистичного вивчення формування банківського капіталу, а саме: недостатньо висвітлена проблема використання статистичних методів для прийняття управлінських рішень щодо

формування власного капіталу; відсутній механізм побудови структурно-функціональних моделей для дослідження джерел нарощування капіталу. Цим визначається актуальність проблеми створення статистичного забезпечення управління формуванням капіталу банків як одного з пріоритетних напрямів досліджень у структурі банківської статистики.

Вирішення проблем нарощування власного капіталу банківських установ як підґрунтя ефективного функціонування банківської системи вимагає пошуку шляхів створення нових механізмів управління процесами нарощування капіталу на основі вдосконалених алгоритмів статистичного забезпечення. Одним з таких шляхів може бути розробка структурно-функціональної моделі нарощування капіталу банківськими установами з принципами побудови балансових моделей.

Виходячи з цього, метою статті є статистичне вивчення розподілу ресурсів, що надходять із різних джерел формування капіталу в банківські установи.

У підґрунті побудови концептуальної моделі механізму зростання банківського капіталу лежить ціль, що полягає у створенні стабільної та надійної банківської системи, яка б виконувала основні функції щодо забезпечення економіки достатньою кількістю ресурсів [6].

Механізм формування власного капіталу є складовою загального фінансового механізму банку та виконує два завдання: по-перше, фінансово забезпечує діяльність банку достатнім обсягом власного капіталу, по-друге гарантує виконання нормативних вимог НБУ до якісних та кількісних параметрів власного капіталу. Вчені виділяють різноманітні елементи такого механізму [6; 7]. З позиції статистичного вивчення напрямів формування капіталу банку доцільно, на наш погляд, відмітити такі елементи, як нормативно-правове та інформаційне забезпечення, а також фінансові важелі. Структуру вказаних елементів наведено на рис. 1.

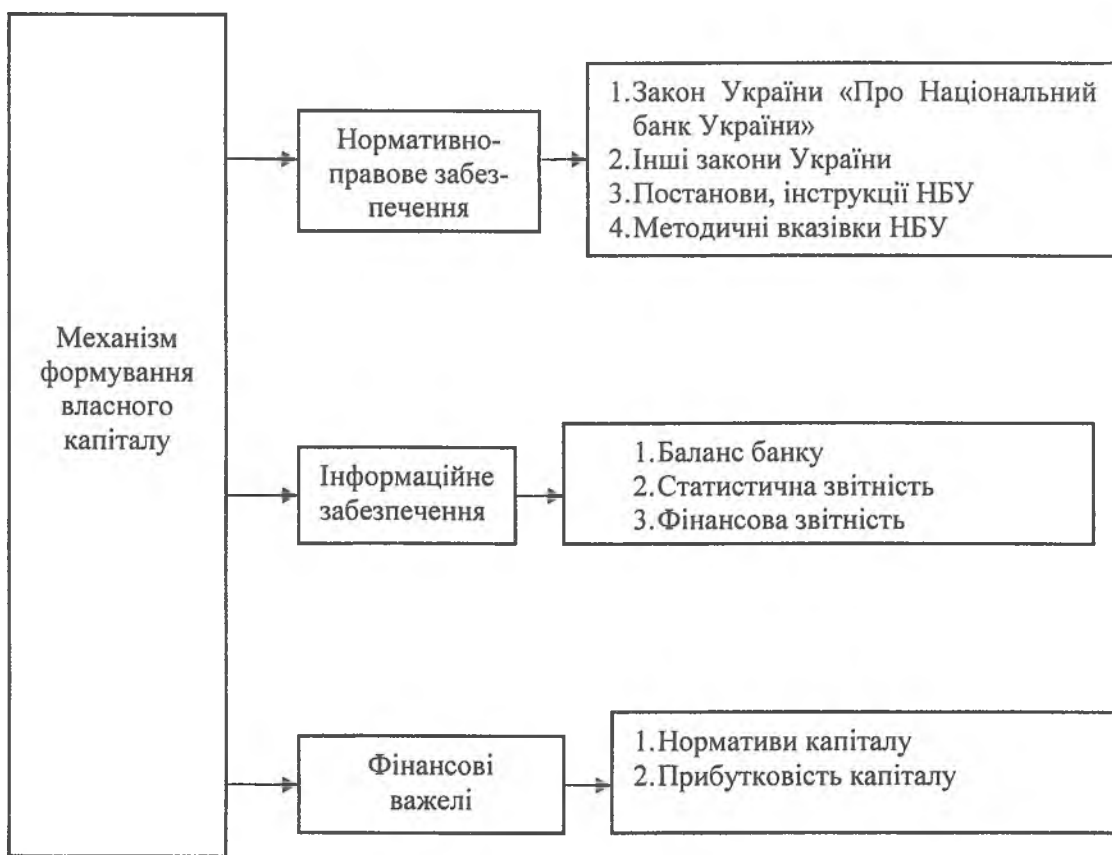

Рис. 1. Структура елементів механізму формування власного капіталу

Дослідниками відмічається, що механізм формування власного капіталу реалізується через певні принципи [8]. Вважаємо, що в теперішніх умовах формування ресурсної бази банків найважливішими принципами, які потребують безумовного дотримання, повинні бути такі: ефективність, функціональність та комплексність. Усі вони спрямовані на вирішення проблеми дос-

татності власного капіталу банку, що може бути забезпечене шляхом визначення джерел його нарощування.

З метою забезпечення ефективності функціонування економіки України в умовах фінансової кризи вченими запропоновані такі основні напрями капіталізації банків: нарощування розмірів власного капіталу банку за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел; концентрація капіталу банку шляхом злиття та поглинання за участю й без участі іноземного капіталу; рекапіталізація банку з прямою або опосередкованою участю держави. При цьому вибір напрямку капіталізації банків визначається тим, наскільки суттєво фактори зовнішнього середовища впливають на діяльність кожної окремої банківської установи або групи банків, а також внутрішніми мотивами, що спонукають їх до укрупнення, з огляду на притаманні кожному із цих способів переваги й недоліки.

У банківській практиці при формуванні власного капіталу використовують два напрями управління: залучення зовнішніх та внутрішніх джерел нарощування капіталу. Водночас доцільно розглядати такі напрями досягнення головної мети – формування достатнього обсягу власного капіталу: перший – збільшення прибутковості активних операцій; другий – оптимальна дивідендна політика [9]. Структура зовнішніх та внутрішніх джерел формування власного капіталу наведена на рис. 2.

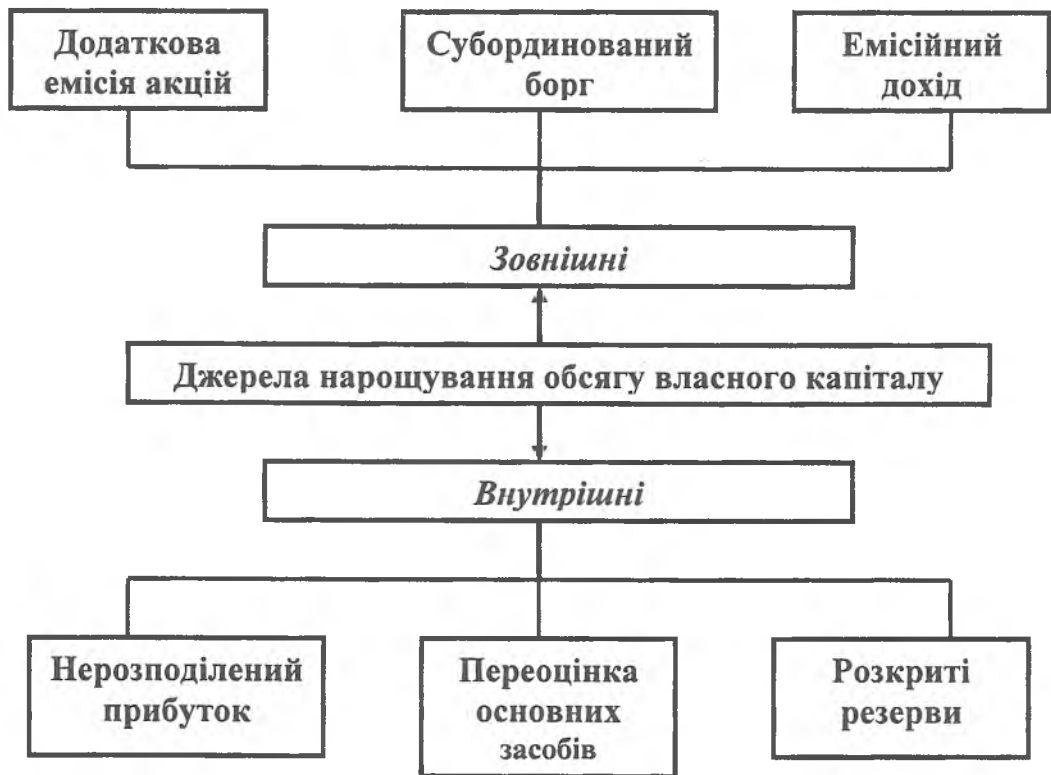

Рис. 2. Джерела нарощування власного капіталу банку.

Вибір джерела збільшення власного капіталу визначається рядом факторів, одним із найважливіших з яких є оптимальне співвідношення між прибутком, ризиком та ліквідністю. При виборі джерела нарощування капіталу необхідно враховувати:

- ✓ ринкові умови;
- ✓ прогнози щодо майбутнього прибутку банку;
- ✓ витрати щодо залучення певного джерела зростання власного капіталу;
- ✓ ризики недостатності або недоступності певного джерела.

Формуванню банками власного капіталу за рахунок внутрішніх джерел сприяє те, що:

- дохід, отриманий від здійснення операцій або надання послуг, банк може генерувати, не сплачуючи при цьому проценти;

- прийняття рішення про формування власного капіталу не потребує додаткових узгоджень, тому процес залучення коштів є відносно простим;
- процедура формування власного капіталу не залежить від кон'юнктури грошового ринку;
- при формуванні власного капіталу відсутня загроза втрати контролю над банком з боку власників.

Основним внутрішнім джерелом нарощування власного капіталу банківської установи є нерозподілений прибуток. І. Івахненко зазначає: «Оскільки однією з основних цілей ринкової економіки є одержання прибутку, то будь-яка діяльність повинна бути сферою збільшення капіталу. З цієї позиції будь-який ринок є одночасно й ринком для вкладення капіталу. Сферою, де можна нагромадити капітал або його одержати, є фінансова сфера діяльності. Ринок банківських капіталів є одним із основних ринків, на яких переважають фінансові відносини» [10, с. 214].

Це джерело, будучи одним з найлегших, найдешевших способів нарощування капіталу, водночас тісно пов'язане з дивідендною політикою банку: чим менша частина прибутку буде виплачена як дивіденди, тим більша його частка буде капіталізована. Таким чином, до основних негативних рис формування власного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку належить проблема зменшення величини дивідендів, отримуваних акціонерами та іншими власниками банку [11; 9]. У зв'язку з цим управлінські рішення, що приймаються стосовно механізму формування власного капіталу, повинні визначити співвідношення між величиною прибутку, який необхідно капіталізувати, та розміром дивідендів, направлених на виплату акціонерам банку. «Однак окремі напрями використання прибутку як джерела збільшення капітальної бази банку передбачені на законодавчому рівні або нормативними актами НБУ» [11, с. 13].

Водночас обов'язковими напрямками використання прибутку для формування та нарощування власного капіталу є розподіл прибутку в частині накопичення резерву під кредитні операції банку та створення за рахунок відрахувань від прибутку резервного фонду банку. При цьому розмір указаного фонду обов'язково зазначається в установчих документах кожної банківської установи.

Для підвищення рівня капіталізації установ банківської системи ідеально було б значну частину прибутку спрямувати на приріст власного капіталу. Однак стан справ наразі такий, що більшість банків через збиткові результати діяльності не мають можливості підвищувати свій капітал за рахунок прибутку.

З метою прийняття ефективного управлінського рішення щодо використання внутрішніх джерел нарощування власного капіталу використовується коефіцієнт внутрішнього зростання. Економічний зміст цього показника полягає в тому, що він відображає здатність банку самостійно нарощувати власний капітал та дорівнює величині прибутку на капітал, скоригований на коефіцієнт накопичення. Останній розраховується як відношення нерозподіленого та чистого прибутку.

Другим, не менш важливим джерелом нарощування розмірів власного капіталу банку є переоцінка основних засобів. При оцінці цього джерела враховується те, що «...приріст вартості майна за рахунок переоцінки власних будівель і устаткування є істотним джерелом капіталу для банків, що мають вкладення в нерухомість, вартість якої підвищується. Водночас це джерело не є доволі надійним, оскільки вартість матеріальних активів піддається значним коливанням, особливо в умовах нестабільної економіки» [11, с. 14].

В умовах фінансової кризи більшість банків нарощують свій капітал здебільшого за рахунок зовнішніх джерел. Цей підхід полягає у використанні таких фінансових інструментів, як:

- додаткова емісія акцій;
- субординований борг;
- емісійний дохід;
- бонусна емісія.

Одним з основних напрямів формування банківського капіталу є позитивне вирішення питання його укрупнення. Концентрація та укрупнення капіталу у вітчизняному банківському секторі є необхідним з огляду на те, що у світовій практиці нарощування капіталу в такий спосіб є дієвим інструментом зростання прибутковості. У практичній діяльності це досягається шляхом збільшення банківського капіталу через стимулювання банків до консолідації, під якою слід розуміти зростання розмірів банківського капіталу в розпорядженні окремих банків або їх груп на основі об'єднання [4].

Процес консолідації банків, як правило, супроводжується досягненням синергетичного ефекту. В цьому випадку вартість новоствореного банку перевищує суму вартостей банків, що

брали участь в об'єднанні. Однією з переваг консолідації банків може бути збільшення обсягу власного капіталу. Зростання рівня концентрації капіталу банків забезпечує:

- зміну негативної тенденції до неадекватного збільшення капіталу банків порівняно з випереджаючими темпами зростання їх активів;
- прискорене вирішення протиріччя між потребами реального сектору економіки у фінансовій підтримці банків та фактичними можливостями банківської системи.

Варто також зазначити, що поняття «злиття» в науковій літературі розглядається як об'єднання на рівних умовах двох або більше банків, а «поглинання» чи «приєднання» – безпосереднє здобуття контролю одного банку над іншим [7; 9].

Сучасні чинники накопичення банківського капіталу розмежовано на екзогенні (що відбивають макроекономічний рівень розвитку національної економіки й на які банківська система та окремі банки практично не впливають: зовнішньо- і внутрішньоекономічні, політичні, правові, соціокультурні), та ендогенні (на які банківський менеджмент здатний впливати). Останні, у свою чергу, групуються за двома напрямками: а) чинники на рівні окремих банків; б) чинники на рівні банківської системи у цілому.

На думку автора, важливе місце у процесі обґрунтування управлінських рішень належить використанню результатів статистичного аналізу зіставлення системи показників, що відображають взаємозв'язки елементів джерел формування ресурсної бази. Побудована для цього матриця відображає зв'язки між джерелами формування власного капіталу та конкретними банківськими установами (табл. 1). Кожний рядок балансу характеризує розподіл ресурсів відповідного внутрішнього або зовнішнього джерела нарощування капіталу між банківськими установами. При цьому зовнішні джерела згруповані по кожному банку індивідуально. Кожна графа відображає джерела нарощування капіталу в структурі певної банківської установи.

Матриця b характеризує розподіл коштів відповідних джерел нарощування капіталу серед окремих банківських установ та складається з елементів b_{ij} , що характеризують капітал, направлений з i -го зовнішнього джерела ($i = \overline{1, n}$, де n – кількість зовнішніх джерел нарощування капіталу) до j -ї банківської установи ($j = \overline{1, m}$, де m – кількість банківських установ). Таким чином елементи b_{ij} по горизонталі показують розподіл коштів із конкретного джерела за банківськими установами. Ці елементи по вертикалі показують структуру джерел коштів, які надійшли до певної банківської установи. Вектор-стовпець P_i та K_i характеризує перелив капіталу за межі банківських установ. Вектор-рядок D_j та V_j характеризує нарощування капіталу окремими банківськими установами за рахунок внутрішніх джерел.

Баланс нарощування капіталу банківськими установами

Таблиця 1

Джерела нарощування капіталу	Банки						P_i	
	1	2	3	4	...	m		
1	b_{11}	b_{12}	b_{13}	b_{14}	...	b_{1m}	P_1	K_1
2	b_{21}	b_{22}	b_{23}	b_{24}	...	b_{2m}	P_2	K_2
3	b_{31}	b_{32}	b_{33}	b_{34}	...	b_{3m}	P_3	K_3
...
n	b_{n1}	b_{n2}	b_{n3}	b_{n4}	...	b_{nm}	P_n	K_n
D_j	D_1	D_2	D_3	D_4	...	D_m		
V_j	V_1	V_2	V_3	V_4	...	V_m		

Загальна формула, що описує компоненти таблиці має вигляд:

$$\sum_{j=1}^m V_j + \sum_{i=1}^n P_i = \sum_{i=1}^n K_i + \sum_{j=1}^m D_j .$$

Із цієї формули взаємозв'язку елементів таблиці випливають інші твердження, що допомагають проаналізувати формування ресурсів окремих банківських установ:

$$V_j = D_j + \sum_{i=1}^n b_{ij} .$$

Аналіз розподілу коштів окремих джерел за конкретною установою доцільно виконувати на основі розрахунків за такою формулою:

$$K_i = P_i + \sum_{j=1}^m b_{ij} .$$

Показники, що характеризують джерела нарощування власного капіталу за окремими банківськими установами, наведено в табл. 2, 3. При цьому доцільно відмітити, що аналіз виконувався по реальних показниках діючих банківських установ.

Таблиця 2

Характеристика джерел нарощування капіталу за 2008 р.

(тис. грн.)

Джерела нарощування капіталу	Банківські установи				Кошти, направлені за межі банківських установ, P_i	Усього, K_i
	1	2	3	4		
Додаткова емісія	500 000	–	1 430 000	260 000	–	2 190 000
Субординований борг	385 673	140 729	2 281 446	65 450	–	2 873 298
Емісійний дохід	1 926	2 683 602	0	0	–	2 685 528
Усього зовнішніх джерел	887 599	2 824 331	3 711 446	325 450	–	7 748 826
Внутрішні джерела нарощування капіталу, D_j	367 323	1 998 393	863 141	164 452	–	3 393 309
Усього, V_j	1 254 922	4 822 724	4 574 587	489 902	–	11142135

Таблиця 3

Характеристика джерел нарощування капіталу за 2009 р.

(тис. грн.)

Джерела нарощування капіталу	Банківські установи				Кошти, направлені за межі банківських установ, P_i	Усього, K_i
	1	2	3	4		
Додаткова емісія	638 581	–	1 275 000	150 000	–	2 063 581
Субординований борг	1 074 019	296 918	3 072 917	67 872	–	4 511 726
Емісійний дохід	2 107	2 683 602	0	0	–	2 685 709
Усього зовнішніх джерел	1 714 707	2 980 520	4 347 917	217 872	–	9 261 016
Внутрішні джерела нарощування капіталу, D_j	242 444	886 860	8475	48 658	–	1186437
Усього, V_j	1 957151	3 867 380	4 356 392	266 530	–	10447453

Проаналізувати напрями руху коштів за рахунок різних джерел нарощування капіталу можливо також за допомогою α -коефіцієнта, що розраховується за формулою:

$$\alpha_{ij} = \left(\frac{b_{ij}}{K_i} \right) * 100 \quad \%.$$

Цей коефіцієнт визначає участь j -ї банківської установи у використанні капіталу i -го джерела. Результати розрахунків коефіцієнта α на основі даних табл. 2, 3 наведено в табл. 4.

Таблиця 4

Матриця коефіцієнтів α_{ij} за 2008-2009 рр.

Рік	Банки		Джерела				Усього (%)
	1	2	3	4			
2008	Додаткова емісія	22,83	–	65,30	11,87	100	
	Субординований борг	13,43	4,89	79,40	2,28	100	
	Емісійний дохід	0,07	99,93	–	–	100	
2009	Додаткова емісія	30,94	–	61,78	7,28	100	
	Субординований борг	23,80	6,58	68,10	1,52	100	
	Емісійний дохід	0,08	99,92	–	–	100	

При вивченні структури кожного джерела в розрізі банківських установ нами виявлено таку закономірність: для кожного банку, як правило, являється одне джерело є пріоритетним. Тільки для банку 3 додаткова емісія, а також субординований борг стали основним джерелом нарощування капіталу в 2008 р. Як зовнішнє джерело нарощування власного капіталу, банк 2 використав емісійний дохід – різницю між емісійною й номінальною вартістю акцій нової емісії. Зазначимо, що за результатами наших досліджень структура коштів у розрізі джерел нарощування власного капіталу першої групи банків за класифікацією НБУ в 2009 році аналогічна структурі таких коштів у 2008 р.

Частку i -го зовнішнього джерела в нарощуванні капіталу j -ї банківської установи характеризує коефіцієнт β_{ij} , що розраховується за такою формулою:

$$\beta_{ij} = \frac{b_{ij}}{V_j} * 100 \quad \%.$$

Результати розрахунків β -коефіцієнта на основі даних табл. 2, 3 наведено в табл. 5.

Таблиця 5

Матриця коефіцієнтів β_{ij} за 2008-2009 рр.

Рік	Банки		Джерела			
	1	2	3	4		
2008	Додаткова емісія	39,84	–	31,25	53,07	
	Субординований борг	30,73	2,88	49,87	13,35	
	Емісійний дохід	15,35	55,64	–	–	
	Внутрішні джерела нарощування капіталу, D_j	14,08	41,48	18,88	33,58	
2009	Додаткова емісія	32,63	–	29,26	56,28	
	Субординований борг	54,88	7,67	70,55	24,46	
	Емісійний дохід	0,11	69,39	–	–	
	Внутрішні джерела нарощування капіталу, D_j	12,83	22,94	0,19	18,26	

Аналізуючи показники матриці коефіцієнтів β_{ij} за 2008 та 2009 рр. можна зробити висновок, що в обох періодах, які розглядалися, по кожній банківській установі спостерігається значна кількісна перевага зовнішніх джерел нарощування капіталу перед внутрішніми. Це пов'язано з недостатністю забезпечення банківських установ грошовими коштами через низьку прибутковість їх діяльності.

У 2008 р. дві розглянуті установи нарощували капітал методом додаткової емісії, а у 2009 р. серед зовнішніх джерел найбільш впливовим був субординований борг.

Таким чином, використання та розвиток структурно-функціональних моделей у процесі статистичного обґрунтування управлінських рішень забезпечує отримання аналітичного матеріалу, що характеризує взаємозв'язки напрямів нарощування власного капіталу та його джерела.

Література:

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
2. Алексеенко М.Д. Капітал банку: питання теорії і практики: [монографія] / М.Д. Алексеенко. – К.: КНЕУ, 2002. – 276 с.
3. Івасів І.Б. Управління вартістю банку: [монографія] / І.Б. Івасів – К.: КНЕУ, 2008. – 288 с.
4. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: [підруч.] / Л.О. Примостка. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.
5. Головач А.В. Статистичне забезпечення управління економікою: прикладна статистика: [навч. посіб.] / А.В. Головач, В.Б. Захожай, Н.А. Головач – К.: КНЕУ, 2005. – 333 с.
6. Коваленко В.В. Капіталізація банків: методи оцінювання та напрями підвищення: [моногр.] / В.В. Коваленко, К.Ф. Черкашина. – Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2010. – 153 с.
7. Ковальчук Е.А. Капіталізація банківської систем України / Е.А. Ковальчук, Д.Ф. Ковальчук // Фінанси України. – 2001. – № 12. – С. 128–134.
8. Коваль С. Теоретичні основи механізму формування власного капіталу / С. Коваль // Вісник ТНЕУ. – 2009. – № 1. – С. 106–116.
9. Матвієнко П. Капіталізація як дійовий інструмент підвищення надійності банківської системи / П. Матвієнко // Економіка України. – 2008. – № 31. – С. 42–52.
10. Івахненко І.С. Фінансування інвестиційної діяльності на ринку цінних паперів / І.С. Івахненко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 4. – С. 212–218.
11. Герасименко В. Управління капіталом банку в Україні в умовах фінансової кризи / В. Герасименко, Р. Герасименко // Вісник НБУ. – 2010. – № 10. – С. 12–17.

Аннотация

СТАТИСТИЧЕСКОЕ ИЗУЧЕНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ СОБСТВЕННОГО КАПИТАЛА БАНКА

Колесник Я.В., аспирантка

Национальная академия статистики, учета и аудита, г. Киев

В статье рассмотрены аспекты управления собственным капиталом в части наращивания капитала и построена структурно-функциональная модель, которая характеризует направления и источники формирования собственного капитала.

Ключевые слова: собственный капитал, управление капиталом, источники формирования капитала, статистическая модель.

Summary

STATISTICAL STUDY OF BANK PRIVATE CAPITAL FORMING

Kolesnik I.V., post-graduate student

Kiev National Academy of Statistics, Accounting and Audit of Ukraine

The aspects of the own capital management in the part regarding capital escalating are surveyed in the article, and the statistical structurally functional model is constructed, which characterizes interrelations of directions and sources of the own capital formation.

Key words: own capital, capital management, sources of the capital formation, statistical model.

Надійшла до редакції 04.02.2011 р.

Науковий керівник: Парфенцева Н.О., д. е. н., професор